

Jacek Lisowski*

Krzysztof Łyskawa**

Idea związków wzajemności członkowskiej i funkcjonującej oferty reasekuracji w ubezpieczeniach dla branży wydobywczej w Polsce

Wstęp

Prowadzenie działalności ubezpieczeniowej łączy się z koniecznością spełniania określonych wymogów kapitałowych. Z drugiej strony ubezpieczający oczekują dobrej ochrony ubezpieczeniowej, przy zachowaniu niskich składek. Ta presja pojawia się szczególnie przy ubezpieczaniu dużych podmiotów. Narzędziem, które bardzo często wykorzystują ubezpieczyciele do zapewnienia sobie odpowiednich parametrów kapitałowych do realizacji takich umów, jest reasekuracja. Niniejszy artykuł wskazuje, jak silnie oferta reasekuracyjna determinuje ofertę ubezpieczycieli. W sposób szczególny wykorzystano metodę eksperymentu naturalnego [Apanowicz, 2002, s. 39] do weryfikacji postawionej tezy: istnieje związek końcowej oferty ubezpieczeniowej z ofertą reasekuracji. Przedmiotem szczególnej analizy stały się kopalnie węgla kamiennego. Pod względem wartości składki ubezpieczeniowej umowy ubezpieczenia zdarzeń w górnictwie należą do największych na rynku ubezpieczeniowym. Wydaje się, że mogą z tymi wartościami konkurować tylko duże kontrakty na ryzyka budowlane.

Coraz częściej pojawiają się sugestie, a nawet nowe rozwiązania instytucjonalne (utworzone w 2015 r. Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych Polski Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych), wskazujące na konieczność stosowania idei ubezpieczeń wzajemnych do realizacji kontraktów ubezpieczeniowych, w których dochodzi do znacznego obciążenia składką poszczególnych podmiotów. Element ten nabiera szczególnego znaczenia w połączeniu z aspektem właścicielskim – chodzi tu o podmioty należące do Skarbu Państwa lub innych właścicieli publicznych. Pojawia się więc pytanie o zagrożenia związane z funkcjonowaniem takiego

* Prof. UEP dr hab., Katedra Ubezpieczeń, Wydział Ekonomii, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, al. Niepodległości 10, 61-875 Poznań, jacek.lisowski@ue.poznan.pl

** Dr, Katedra Ubezpieczeń, Wydział Ekonomii, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, al. Niepodległości 10, 61-875 Poznań, k.lyskawa@ue.poznan.pl

rozwiązania zarówno dla samej instytucji finansowej, jak również dla kopalni i innych ubezpieczających.

1. Podstawowy zakres zagrożeń w kopalniach w Polsce

Węgiel kamienny stanowi kluczowe źródło energii na świecie, dzięki czemu odgrywa tradycyjnie główną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego świata i Polski. Oprócz zastosowania w ogrzewnictwie, służy do wytwarzania energii elektrycznej – ponad 40% energii elektrycznej na świecie pochodzi obecnie z węgla, w Polsce udział ten przekracza 90% [Olkuski, 2011, s. 15]. W Polsce węgiel brunatny, podobnie jak węgiel kamienny, nie tylko pozostaje najtańszym źródłem energii, ale też jest jedynym, dzięki któremu jesteśmy jako kraj samowystarczalni pod względem energetycznym. Polska jest największym producentem węgla kamiennego w Unii Europejskiej (i drugim w Europie po Federacji Rosyjskiej) – choć zasoby węgla plasują nas w Eurazji na miejscu siódmym (drugim w UE) (tablica 1).

Tablica 1. Zasoby i wydobycie węgla kamiennego na świecie w roku 2015

Wyszczególnienie	Zasoby węgla		Wydobycie	
	w mln ton	udział	w mln ton	udział
USA	237 295	26,6%	455,2	11,9%
Ameryka Północna	245 088	27,5%	494,3	12,9%
Kolumbia	6746	0,8%	55,6	1,5%
Brazylia	6630	0,7%	3,4	0,1%
Ameryka Południowa i Środkowa	14 641	1,6%	61,3	1,6%
Federacja Rosyjska	157 010	17,6%	184,5	4,8%
Niemcy	40 548	4,5%	42,9	1,1%
Ukraina	33 873	3,8%	16,4	0,4%
Kazachstan	33 600	3,8%	45,8	1,2%
Serbia	13 411	1,5%	7,3	0,2%
Turcja	8702	1,0%	11,7	0,3%
Polska	5465	0,6%	53,7	1,4%
Grecja	3020	0,3%	6,0	0,2%
Europa i Eurazja	310 538	34,8%	419,8	11,0%

Wyszczególnienie	Zasoby węgla		Wydobycie	
	w mln ton	udział	w mln ton	udział
RPA	30 156	3,4%	142,9	3,7%
Zimbabwe	502	0,1%	2,7	0,1%
Bliski Wschód	1122	0,1%	0,7	*
Afryka i Bliski Wschód	32 936	3,7%	151,4	4,0%
Chiny	114 500	12,8%	1827,0	47,7%
Australia	76 400	8,6%	275,0	7,2%
Indie	60 600	6,8%	283,9	7,4%
Azja i Pacyfik	288 328	32,3%	2702,6	70,6%
Świat	891 531	100,0%	3830,1	100,0%
OECD	384 815	43,2%	921,4	24,1%
Unia Europejska	56 082	6,3%	145,3	3,8%

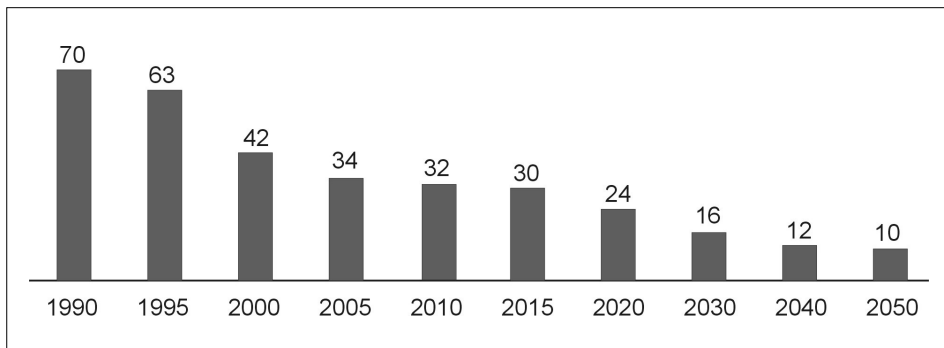
* mniej niż 0,05%.

Źródło: [BP, 2016].

Złoża węgla kamiennego w Polsce występują w trzech zagłębiach: Górnośląskim Zagłębiu Węglowym (GZW), Lubelskim Zagłębiu Węglowym i Dolnośląskim Zagłębiu Węglowym. W GZW występuje 80,2% udokumentowanych zasobów bilansowych węgla kamiennego w Polsce¹. Liczba kopalni, w których wydobywany jest węgiel kamienny w Polsce, systematycznie spada (rysunek 1).

Cechą charakterystyczną górnictwa jest duże zróżnicowanie warunków zalegania złóż i warunków eksploatacji. W związku z tym każda kopalnia stanowi oryginalne rozwiązanie, do którego dostosowane są systemy urabiająco-transportowe. Dodatkowo systemy maszynowe stosowane w kopalniach podziemnych węgla kamiennego, górnictwie rud i soli różnią się od siebie i nie można traktować ich jako homogeniczne przedmioty ubezpieczenia.

¹ Zasoby geologiczne złoża (bilansowe i pozabilansowe) jest to całkowita ilość kopaliny lub kopalni w granicach złoża. Zasoby bilansowe są to zasoby złoża lub jego części, którego cechy naturalne określone przez kryteria bilansowości oraz warunki występowania umożliwiają podejmowanie jego eksploatacji. Zasoby pozabilansowe są to zasoby złoża lub jego części, którego cechy naturalne lub warunki występowania powodują, iż jego eksploatacja nie jest obecnie możliwa, ale przewiduje się, że będzie możliwa w przyszłości w wyniku postępu technicznego, zmian gospodarczych itp. [Paszczka, 2012, s. 150–153].

Rysunek 1. Liczba kopalni węgla kamiennego w Polsce w latach 1990–2050*

* od roku 2020 prognoza

Źródło: [Kasztelewicz, 2008].

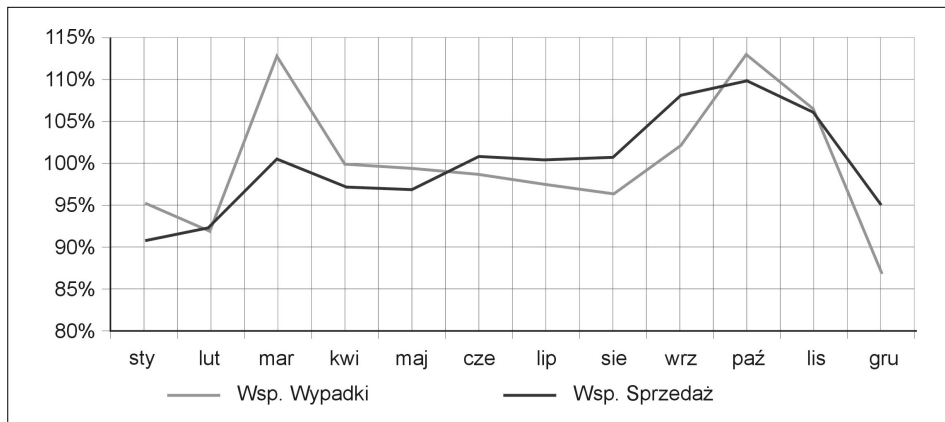
W niniejszym artykule autorzy skoncentrują się na ubezpieczeniach kopalni węgla kamiennego jako przedmiocie badania.

Identyfikacja zagrożeń dla polskich kopalni węgla kamiennego wymaga zwrócenia uwagi na to, iż podmioty takie podlegają przede wszystkim wpływowi uwarunkowań górniczych, które wynikają z trudnych warunków geologicznych (zaburzenia ciągłości złóż charakteryzujących się zmiennością i nieregularnością, w konsekwencji ograniczenie efektywności eksploatacji parcel ścianowych). Dodatkowo występuje wyższy od wielkości prognozowanych poziom zagrożeń naturalnych, które mogą zmniejszyć możliwości wydobywcze poszczególnych ścian wydobywczych poniżej wielkości planowanych lub w skrajnym przypadku uniemożliwić ich dalszą eksploatację. Dochodzi do tego zmienna tektonika złóż węgla w Górnośląskim Zagłębiu Węglowym oraz obserwowany stale wzrost napływu wody docierającej do wyrobisk w rejonach prowadzenia robót górniczych. W konsekwencji mamy do czynienia z awariami maszyn i urządzeń służących do wydobywania i procesów przerobczych oraz realizacją innych ryzyk operacyjnych.

Niestety, stałym elementem realizacji wydobywania są również wypadki w kopalniach, pożary, wybuchy i zapalenia metanu, wybuchy pyłu węglowego, wyrzuty metanu i skał oraz opady i obwały skał. Należy podkreślić, iż również w tym zakresie kopalnie wykazują się dość znaczną różnorodnością. W przypadku górnictwa węgla kamiennego w Polsce występuje sezonowość wypadków. Stwierdzono większą w stosunku do innych miesięcy liczbę wypadków w marcu, wrześniu, październiku i listopadzie (odpowiednio o 12, 2, 13 i 6% więcej w stosunku do średniej

rocznej). Przypuszcza się, że zjawisko to ma związek ze zwiększonym wydobyciem węgla w tych miesiącach (rysunek 2)².

Rysunek 2. Porównanie współczynników sezonowości dla wypadków w górnictwie węgla kamiennego oraz sprzedaży węgla*

* Liczbę wypadków w górnictwie węgla kamiennego oszacowano na podstawie danych z lat 2007–2012, a sprzedaż węgla kamiennego na podstawie danych z lat 2005–2012.

Źródło: Opracowanie własne.

Kopalnie w rozumieniu organizacyjnym czy rachunku ekonomicznego to bardzo skomplikowane organizacje. Jednak w obszarze ubezpieczeń majątkowych w większości przypadków zawieranie ubezpieczeń sprowadza się do realizacji trzech podstawowych produktów (poniższe zestawienie wynika z zakresu Specyfikacji Indywidualnych Warunków Zamówienia w poszczególnych polskich kopalniach):

- ubezpieczenie mienia podziemnego od ryzyk górniczych,
- ubezpieczenie mienia na powierzchni od ognia i innych zdarzeń losowych / ubezpieczenie all risk (od wszystkich ryzyk),
- ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej z tytułu prowadzonej działalności³.

² Szczegółowa analiza przyczyn wypadków w kopalniach węgla kamiennego zob. [Butlewski i inni, 2015, s. 4733].

³ W polskiej rzeczywistości można spotkać przedsiębiorstwa w branży górniczej realizujące dużo szerszy zakres pokrycia. Przykładem może być Kopeks SA, przedsiębiorstwo wykonujące wiele prac pod ziemią, gdzie zakres ubezpieczeń majątkowych dodatkowo zawiera: OC członków władz, ubezpieczenie OC pomiotów uprawnionych do wykonywania działalności usługowej w zakresie prowadzenia ksiąg rachunkowych i czynności doradztwa podatkowego oraz OC zawodowe projektanta, ubezpieczenie OC osób wykonujących czynności dozoru górniczego, ubezpieczenie OC przewoźnika w ruchu krajowym

W dalszej części opracowania szczególna uwaga zostanie skupiona na ubezpieczeniu mienia podziemnego. To ten rodzaj pokrycia ubezpieczeniowego zabiera w większości sytuacji ponad 80% kosztów składki w okresie rocznym. Przykładem w tym zakresie może być budżet założony przez Jastrzębską Spółkę Węglową SA na realizację zadania 3 – Ubezpieczenie mienia w podziemnej części zakładów górniczych JSW S.A. od ryzyk górniczych oraz ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej JSW SA (znak sprawy: 56/ZZ/14) ogłoszone we wrześniu 2014 r. Budżet założony przez zamawiającego na realizację tego typu ubezpieczeń wynosił ponad 118 mln zł za okres ubezpieczenia⁴.

2. Ubezpieczenie mienia podziemnego od ryzyk górniczych

Najbardziej kosztotwórcze ubezpieczenie w grupie omawianych, czyli ubezpieczenie mienia podziemnego, opiera się w zakresie przedmiotowym na bardzo precyzyjnym wymienieniu przedmiotów ubezpieczenia w poszczególnych kopalniach, lokalizacjach. W zakresie przedmiotowym tego ubezpieczenia znajdują się:

- infrastruktura transportu,
- kombajny ścianowe i chodnikowe,
- dźwigi i przenośniki,
- rurociągi, linie telekomunikacyjne i elektroenergetyczne,
- pozostałe.

Należy podkreślić, iż najczęściej realizowana ochrona ubezpieczeniowa w kopalniach przewiduje możliwość włączenia do ubezpieczenia mienia dzierzawionego lub mienia firm współpracujących. Ta ostatnia sytuacja jest bardzo częsta, gdyż do wykonania określonych rodzajów prac po ziemi zatrudnia się wyspecjalizowane firmy, wraz ze sprzętem.

Zakres ubezpieczenia dla kopalni w Polsce jest determinowany ofertą reasekuracyjną. Zakres ten został omówiony poniżej na bazie specyfikacji warunków zamówienia w poszczególnych kopalniach oraz warunków w PZU SA [PZU, 2012].

1. Pożar podziemny – przez co rozumie się wystąpienie w wyrobisku podziemnym otwartego ognia – żarzącej lub palącej się płomieniem

i międzynarodowym, ubezpieczenie budowlano-montażowe, ubezpieczenie kosztów leczenia i NNW pracowników, ubezpieczenie mienia w transporcie czy ubezpieczenia komunikacyjne.

⁴ Należy podkreślić, iż w poprzednim okresie ubezpieczenia na okres 36 miesięcy – tylko w zakresie ubezpieczenia mienia podziemnego JSW – składka pobrana przez towarzystwo, które wygrało przetarg wyniosła 80 973 349,44 zł, czyli 26,9 mln zł za okres roczny [KIO, 2012, s. 5].

otwartym substancji oraz utrzymania się w powietrzu kopalnianym dymów lub utrzymywanie się w przepływowym prądzie powietrza stężenia tlenu węgla powyżej 0,0026% (pojawienie się w powietrzu kopalnianym dymów lub tlenu węgla w ilości powyżej 0,0026%, w wyniku stosowania dopuszczalnych procesów technologicznych, w szczególności robót strzałkowych, prac spawalniczych, prac maszyn z napędem spalinowym lub wydzielania się tlenu węgla wskutek urabiania, nie podlega zgłoszeniu i rejestrowaniu jako pożar podziemny oraz nie powoduje powstania odpowiedzialności ubezpieczyciela).

2. Wybuch – przez co rozumie się gwałtowną zmianę stanu równowagi układu z jednoczesnym wyzwoleniem się gazów, pyłów lub pary, wywołanym ich właściwością rozprzestrzeniania się. W odniesieniu do naczyń ciśnieniowych i innych rodzajów zbiorników warunkiem uznania zdarzenia za wybuch jest, aby ściany tych naczyń i zbiorników uległy rozdarciu w takich rozmiarach, iż wskutek ujścia gazów, pyłów, pary lub cieczy nastąpiło nagłe wyrównanie ciśnień. Za wybuch uważa się również implozję polegającą na uszkodzeniu zbiornika lub aparatu próżniowego ciśnieniem zewnętrznym.
3. Tąpnięcia – przez co rozumie się zjawisko dynamiczne spowodowane wstrząsem górotworu, w wyniku którego wyrobisko lub jego odcinek uległy gwałtownemu zniszczeniu lub uszkodzeniu, w następstwie czego nastąpiła całkowita albo częściowa utrata funkcjonalności lub bezpieczeństwa jego użytkowania.
4. Wyrzut gazów i skał – przez co rozumie się dynamiczne przemieszczenie rozkruszonych skał lub węgla z calizny do wyrobisk górniczych przez energię gazów wydzielonych z górotworu, w wyniku działania czynników geologiczno-górnich, które mogą spowodować efekty akustyczne, podmuch powietrza, uszkodzenie obudowy i urządzeń, powstanie kawerny powyrzutowej, zaburzenia w przewietrzeniu wyrobisk, powstanie wybuchowego nagromadzenia metanu lub atmosfery niezdanej do oddychania.
5. Wylew wód podziemnych – przez co rozumie się nagłe i niespodziewane wdarcie lub niekontrolowany dopływ wody, solanki, ługów albo wody z luźnym materiałem do wyrobisk górniczych, stwarzające niebezpieczeństwo dla ruchu zakładu górniczego lub jego pracowników.

Światowy rynek ubezpieczeniowy daje możliwość objęcia ochroną dodatkowych zdarzeń (zawał, wstrząs górotworu, odprężenie w wyro-

bisku, nagły wypływ gazów, powódź czy trzęsienie ziemi), ale nie jest to łatwy do uzyskania zakres. Dodatkowo warunkiem uznania zdarzenia za objęte ochroną jest powiadomienie właściwego Organu Nadzoru Górniczego w trybie i na zasadach określonych w art. 119 ustawy – Prawo geologiczne i górnicze.

W polisach realizowanych w Polsce stosowanych jest wiele ograniczeń odpowiedzialności, które znacznie utrudniają wykorzystanie realizowanych umów ubezpieczenia do faktycznego pokrywania strat w kopalniach. Z jednej strony pojawia się konieczność zgłoszenia zdarzeń do Organu Nadzoru Górniczego w trybie i na zasadach określonych w ustawie Prawo geologiczne i górnicze. Podobnie sytuacja wygląda z kwestią pokrywania kosztów akcji ratowniczej – tylko te zgłoszone do właściwego organu nadzoru będą uznawane za objęte ochroną ubezpieczeniową. Z drugiej strony akcje ratownicze i prace profilaktyczne będą objęte ochroną, jeżeli będą wykonywane zgodnie z rozporządzeniem Ministra Gospodarki z dnia 12 czerwca 2002 r. w sprawie ratownictwa górniczego. W konsekwencji własne działania prewencyjne lub nawet już faktyczne akcje ratownicze nie będą obejmowane ochroną.

Jednak największe ograniczenia dotyczą limitów odpowiedzialności. Standardowo wprowadzany jest górny poziom odpowiedzialności towarzystwa ubezpieczeniowego (np. na poziomie 60 mln zł na jedno i wszystkie zdarzenia) oraz udział własny w szkodzie (np. na poziomie 10%). Dodatkowe ograniczenie to kwestia ograniczenia kosztów akcji ratowniczej (np. do poziomu 9 mln zł na jedno zdarzenie).

Stawki stosowne przez zakłady ubezpieczeń w ubezpieczeniu mienia podziemnego są ściśle oparte na ofercie reasekuracyjnej. Świadczą o tym informacje zawarte w wyrokach Krajowej Izby Odwoławczej oraz przeprowadzony eksperyment naturalny⁵.

W kontraktach na ubezpieczenie mienia podziemnego w latach 2012–2105 w kopalni Knurów-Szczygłowice stawka wynosiła 0,6444‰ w układzie miesięcznym, czyli 7,7328‰ w układzie rocznym. W pozostałych kopalniach stawka roczna wynosiła 8,6652‰ [KIO, 2015, s. 10] i, jak

⁵ Eksperyment naturalny – działanie, w którym badający zjawisko kontroluje część warunków. Koncentruje się na tych, które mają bezpośredni wpływ na wynik. W naszym przypadku była to wysokość składki reasekuracyjnej. Pozostałe czynniki są całkowicie niekontrolowane, czyli sumy ubezpieczenia, metody zarządzania ryzykiem itp. Jednak wykonywanie eksperymentu w środowisku naturalnym (czyli takim, w którym badane zjawisko zwykle zachodzi – rynek reasekuracyjny w Londynie) pozwala uznać wyniki za reprezentatywne i możliwe do uogólnienia [Sulek, 1979, s. 32–34].

zaznaczono wcześniej, łączny koszt na okres 12 miesięcy wyniósł 26,9 mln zł (przy limicie odpowiedzialności na poziomie 60 mln zł na zdarzenie).

W przygotowaniu do eksperymentu (przeprowadzonego w 2014 r.) założono, iż:

- na rynek reasekuracyjny w Londynie zostanie skierowane zapytanie o możliwość przygotowania pokrycia reasekuracyjnego na ubezpieczenie grupy kopalni w Polsce,
- oczekiwane pokrycie reasekuracyjne dla mienia podziemnego: reasekuracja nieproporcjonalna na zdarzenie – poziom pokrycia np. 10xPML (prawdopodobna możliwa szkoda) lub limitu odpowiedzialności.

Otrzymano kilka możliwych wariantów reasekuracji dla mienia podziemnego – w każdym przypadku z limitem odpowiedzialności po stronie reasekuratora w przedziale 30–50 mln zł. Jedną z nich to odpowiedzialność reasekuratora na poziomie 35 mln zł, ale ponadto odpowiedzialność ubezpieczyciela pierwotnego na poziomie 25 mln zł (czyli łączna odpowiedzialność z umowy ubezpieczenia za szkody podziemne wynosiłaby 60 mln zł). Składka reasekuracyjna za taki kontrakt wynosiłaby 4,4 mln zł, przy założeniu 10% udziału własnego w szkodzie. Jeżeli zestawić to z ceną pobraną za ubezpieczenie mienia w JSW w latach 2012–2015 [KIO, 2012], również przy limicie odpowiedzialności 60 mln zł i 10% udziale własnym, to zadanie ubezpieczyciela realizującego umowę na rynku polskim (w tym przypadku – zgodnie z informacjami z wyroku KIO – było to Uniqa TU SA) sprowadziło się do dołożenia do ceny reasekuracji wartości własnego zachowka i przedstawienia tego jako oferty ubezpieczeniowej.

W konsekwencji należy stwierdzić, iż stawka za ubezpieczenie mienia podziemnego jest znacznie wyższa od ofert za ubezpieczenie mienia naziemnego (nawet jeżeli jest realizowane w zakresie „od wszystkich ryzyk”, a nie w takim ograniczonym zakresie). Konstrukcja umowy jest znacznie uboższa, bo wprowadzany jest limit odpowiedzialności na jedno i wszystkie zdarzenia w okresie ubezpieczenia. Jednak rzeczywisty wymiar stawki, tak szeroko przeanalizowany w wyroku KIO [KIO, 2015], jest ściśle wynikiem oferty reasekuracyjnej, a nie wynikiem indywidualnej oceny przedmiotu ubezpieczenia przez dany zakład ubezpieczeń⁶.

⁶ Należy w tym miejscu podkreślić, iż od 2014 r. obserwowane jest zjawisko nadpłynności na rynkach finansowych, w tym rynkach reasekuracyjnych. W konsekwencji znacznej redukcji uległy również stawki w kontraktach na reasekurację trudnych przedmiotów ubezpieczenia (w tym kopalni). W wielu przypadkach oferty z rynków reasekuracyjnych są zbliżone do wartości kosztu kapitału.

3. Zainicjowanie związku wzajemności członkowskiej (ZWCz) w ramach istniejącego T UW

Na podstawie powyższych obserwacji i przeprowadzonego eksperymentu, rozważając wejście ubezpieczyciela w ten rynek lub decyzje związane z zainicjowaniem związku wzajemności członkowskiej czy powołaniem własnego T UW, należy powiązać wymagania organizacyjne z możliwościami skonstruowania ochrony dla mienia podziemnego. Zainicjowanie własnego towarzystwa lub wejście do istniejącego T UW w ramach ZWCz ma najczęściej na celu redukcję kosztów ubezpieczenia. W przypadku kopalni i ubezpieczenia mienia podziemnego może być to istotny element, bo po stronie zakładu ubezpieczeń przemawia chociażby ewentualna redukcja kosztów akwizycji czy kosztów administracyjnych.

W ustawie z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej znajduje się obecnie dość obszerny zapis dotyczący towarzystw ubezpieczeń wzajemnych (rozdział 5). Na tym tle regulacja dotycząca zasad funkcjonowania związków wzajemności członkowskiej jest wręcz symboliczna. Według art. 108 ustawy w towarzystwie ubezpieczeń wzajemnych mogą być tworzone związki wzajemności członkowskiej, „jeżeli tak stanowi statut”. Ten lapidarny zapis jest jedynym przepisem regulującym problematykę ZWCz w polskim prawie.

Zatem tworzenie związków wzajemności członkowskiej zostało uzależnione wyłącznie od wymogu formalnego, jakim jest zapis statutowy. W praktyce rynku ubezpieczeń w Polsce zasady organizacji oraz funkcjonowania związków wzajemności członkowskiej mogą być ujmowane w aktach wewnętrznych T UW w różnoraki sposób, w zależności od przyjętego wariantu regulacji wewnętrznej:

- 1) całość regulacji jest szczegółowo zapisana w statucie towarzystwa,
- 2) szczegółowe zapisy statutu są uzupełnione przez regulamin lub umowę lub obie te formy łącznie,
- 3) zapisy statutu są analogiczne do art. 108 ustawy (ewentualnie rozszerzone np. o nadanie uprawnień organom T UW w zakresie tworzenia likwidacji i ustanawiania zasad działania związków), a regulacje szczegółowe zawarte są w aktach wewnętrznych lub zapisach umowy [Janowicz-Lomott, 2016].

Z analizy rozwiązań statutowych towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w Polsce wynika, że powszechnie przyjmowany jest wariant trzeci (tablica 2).

Tablica 2. Analiza rozwiązań statutowych w wybranych polskich TUV-ach oferujących ubezpieczenia majątkowe

Towarzystwo	Regulacje statutowe	Inne regulacje wewnętrzne
TUV Cuprum	<p>Regulacje dotyczące ZWCz zawarte w § 8b, § 9, § 32 pkt 12) obejmują:</p> <ul style="list-style-type: none"> – możliwość tworzenia ZWCz, – obligatoryjne autonomiczne rozliczanie ZWCz na podstawie technicznego rachunku ubezpieczeń, w ramach wydzielonego ZWCz, – nadwyżka w ramach ZWCz (bez uwzględniania rezerwy na zwrot składek dla członków) uprawnia do zwrotu nadpłaconych składek, niedobór do dopłat lub w przypadku ZWCz, w którym zastrzeżono w umowie brak dopłat do zmniejszenia świadczenia, – decyzje o tworzeniu i likwidacji ZWCz oraz określanie zasad funkcjonowania ZWCz należą do rady nadzorczej TUV. 	działalność na podstawie zasad funkcjonowania ZWCz (forma umowy)
TUV Pocztowy	<p>Regulacje dotyczące ZWCz zawarte w § 3, § 27, § 29 pkt 3, § 30 obejmują:</p> <ul style="list-style-type: none"> – możliwość tworzenia ZWCz, – funkcjonowanie ZWCz w oparciu o regulaminy uchwalane przez zarząd i zatwierdzane przez radę nadzorczą, – określenie minimalnej treści regulaminu (wskazanie kryterium przedmiotowego jako jedyne do wyodrębnienia ZWCz), – decyzję o tworzeniu lub likwidacji ZWCz podejmuje zarząd, – podstawą do rozliczenia związku jest techniczny rachunek ubezpieczeń, – w przypadku straty rada nadzorcza (na wniosek zarządu) podejmuje decyzję dotyczącą dopłat ZWCz (w postaci podwyższonej składki w przyszłym okresie); podwyżka składki nie może przekroczyć 50% składki przypisanej i składka jest podwyższana na okres, który zagwarantuje pełne pokrycie straty. 	działalność na podstawie regulaminu

Towarzystwo	Regulacje statutowe	Inne regulacje wewnętrzne
TUW PZUW	<p>Regulacje dotyczące ZWCz zawarte w roz. IV (§ 14–15) oraz innych punktach:</p> <ul style="list-style-type: none"> – możliwość tworzenia ZWCz, – ZWCz mogą być tworzone w szczególności dla grup branżowych, kapitałowych, terytorialnych i grup ryzyk, – określenie zasad tworzenia – na podstawie uchwały Zarządu; kryteria kwalifikacji określane przez radę nadzorczą towarzystwa, – regulamin określa w szczególności: określenie grupy członków, obowiązki członków i towarzystwa, zasady nabywania członkostwa w ZWCz, świadczenia członków, zasady funkcjonowania związku, pokrywania strat i zwrotu składek a także wykorzystania nadwyżki finansowej ZWCz, – ze względu na brak w statucie specjalnych regulacji dotyczących uprawnień do powoływania i likwidacji ZWCz jest to działanie w ramach kompetencji zarządu, – dopłata do składki dla poszczególnych członków ZWCz – wyłącznie uprawnienie walnego zgromadzenia; nie mogą przekroczyć 50% składki przypisanej w roku obrotowym, w którym rachunek techniczny wykazał wynik ujemny. 	działalność w oparciu o regulamin uchwalany przez zarząd dla danego ZWCz

Źródło: Opracowanie własne na podstawie statutów zakładów ubezpieczeń i [Janowicz-Lomott, 2016].

Jak zatem wynika z przeprowadzonej analizy, wszystkie TUW-y, w których w większym lub mniejszym stopniu zaangażowane są podmioty powiązane ze Skarbem Państwa, a działające w Polsce w dziale ubezpieczeń majątkowych i pozostałych ubezpieczeń osobowych, dopuszczają tworzenie związków wzajemności członkowskiej. Wyodrębnienie ZWCz na podstawie kryterium przedmiotowego oznacza stwo-

rzenie związku na podstawie rodzaju ubezpieczonego ryzyka. W tym przypadku autonomię tworzy grupa członków towarzystwa posiadająca jeden i ten sam rodzaj ubezpieczenia (w tym przypadku kopalni). Kryterium to jest główną podstawą tworzenia związków wzajemności w towarzystwach ubezpieczeń wzajemnych w okresie do II wojny światowej (prywatnych i publicznych). Podmiot, kupując dany rodzaj ubezpieczenia, staje się obligatoryjnie członkiem związku wzajemności. Warunkiem koniecznym do powstania w ramach towarzystwa takiego związku powinna być przynależność do niego wszystkich członków towarzystwa posiadających ubezpieczenia tego rodzaju. Zakup innego rodzaju ubezpieczenia wiązałby się w tym przypadku z przystąpieniem do innego związku. Zatem ubezpieczony, posiadając kilka produktów ubezpieczeniowych, jest członkiem kilku związków wzajemności członkowskiej. Oznacza to, że w towarzystwie ubezpieczeń wzajemnych może funkcjonować tyle związków wzajemności członkowskiej, ile grup ubezpieczeń posiada takie towarzystwo [Janowicz-Lomott, 2008, s. 99–102].

Praca związana z przygotowaniem i wdrożeniem ZWCz może przerodzić się w stworzenie departamentu zarządzania ryzykiem w ramach całej grupy kapitałowej (kopalnie są najczęściej częścią większych organizacji), gdzie zespół ZWCz stanie się podstawowym elementem mechanizmu zarządzania ryzykiem [Łyskawa, 2013, s. 123]. W konsekwencji wdrożenie ZWCz – przy założeniu, że stawki za ubezpieczenie kluczowego mienia podziemnego ustalane są na rynkach reasekuracyjnych – może nieść za sobą szereg innych korzyści:

- wykorzystanie potencjału składkowego całej grupy podmiotów na rynku reasekuracyjnym – ustalenie składek na poziomie adekwatnym do faktycznego poziomu zagrożeń,
- zmiana technicznego wymiaru funkcjonowania ochrony ubezpieczeniowej (np. poprzez zmianę limitów odpowiedzialności, zastosowanie odpowiednich klauzul i rozszerzeń ochrony: poszerzenie zakresu ochrony mienia, wprowadzenie ubezpieczenia utraty zysku itp.),
- możliwość zaoferowanie pojemności ubezpieczeniowej dla innych podmiotów z branży,
- brak zastosowania ustawy o zamówieniach publicznych⁷,

⁷ Zgodnie z art. 103 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej do umów ubezpieczenia zawieranych z towarzystwem ubezpieczeń wzajemnych przez podmioty będące członkami tego towarzystwa nie stosuje się przepisów o zamówieniach publicznych.

- gromadzenie danych statystycznych w ramach realizowanego procesu zarządzania ryzykiem i wykorzystywanie dobrego przebiegu ubezpieczenia do negocjowania stawek reasekuracyjnych.

Zakończenie

Uczestnictwo w towarzystwie ubezpieczeń wzajemnych poprzez kształtowanie indywidualnego lub branżowego związku wzajemności członkowskiej może być atrakcyjną finansowo i organizacyjnie alternatywą dla funkcjonujących komercyjnych programów ubezpieczeniowych. Należy jednak podkreślić, iż ostateczny efekt ekonomiczny tego rozwiązania zależy od zasad współpracy pomiędzy ZWCz i TUV-em. Dlatego tak ważne jest spisanie odpowiedniej umowy o prowadzenie ZWCz. W tym względzie kopalnie powinny dodatkowo wskazać na: gotowość przejęcia części działań operacyjnych (związanych zarówno z zawieraniem umów, jak i likwidacją szkód), możliwość rozszerzania zakresu ubezpieczeń o kolejne linie i kolejne podmioty. Ale kopalnie lub działy zarządzania ryzykiem powinny przede wszystkim uczestniczyć w kształtowaniu programów reasekuracyjnych.

Literatura

1. Apanowicz J. (2002), *Metodologia ogólna*, WSAiB, Gdynia.
2. BP (2016), *BP Statistical Review of World Energy*, June 2016, <http://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html>, dostęp dnia 15.07.2016.
3. Butlewski M., Dahlke G., Drzewiecka M., Pacholski L. (2015), *Fatigue of Miners as a Key Factor in the Work Safety System*, *Procedia Manufacturing*, Vol. 3, Elsevier.
4. Janowicz-Lomott M. (2008), *Wybrane problemy finansowania działalności związków wzajemności członkowskiej*, *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*, nr 1197 *Ubezpieczenia wobec wyzwań XXI wieku*.
5. Janowicz-Lomott M. (2016), *Związki wzajemności członkowskiej w towarzystwach ubezpieczeń wzajemnych jako alternatywa dla komercyjnego programu ubezpieczeniowego dla dużego przedsiębiorstwa*, Rzeszów, w druku.
6. Kasztelewicz Z. (2008), *Dlaczego Polska powinna zagospodarować legnickie złoża węgla brunatnego?* Materiały Konferencyjne „Górnictwo wczoraj i dziś”, Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Górnictwa, 29–30 maja Mysłowice oraz dane Wyższego Urzędu Górniczego.
7. KIO (2012), Krajowa Izba Odwoławcza, Wyrok z dnia 17 stycznia 2012 r., sygn. akt KIO 45/12.

8. KIO (2015), Krajowa Izba Odwoławcza, Wyrok z dnia 13 stycznia 2015 r., sygn. akt KIO 2646/14.
9. Łyskawa K. (2013), *W poszukiwaniu optymalnego pojęcia ryzyka w standardzie zarządzania ryzykiem*, „Zarządzanie i Finanse”, t. 11, nr 2/5.
10. Olkusi T. (2011), *Zasoby węgla kamiennego – najpewniejsze źródło energii*, „Przegląd Górniczy”, nr 7–8.
11. Paszcza H. (2012), *Ocena stanu zasobów węgla kamiennego w Polsce z uwzględnieniem parametrów jakościowych i warunków zalegania w aspekcie zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego kraju*, Zeszyty Naukowe Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energii Polskiej Akademii Nauk, nr 83.
12. PZU (2012), *Warunki ubezpieczenia mienia podziemnego od ryzyk górniczych (MPRG)*, z dnia 30 listopada 2012 r.
13. Sułek A. (1979), *Eksperyment w badaniach społecznych*, PWN, Warszawa.
14. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze, t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1131 z późn. zm.
15. Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, Dz.U. poz. 1844.
16. Rozporządzeniem Ministra Gospodarki z dnia 12 czerwca 2002 r. w sprawie ratownictwa górniczego, Dz.U. Nr 94, poz. 838.

Streszczenie

Ubezpieczenie kopalni jest atrakcyjnym wyzwaniem dla zakładów ubezpieczeń, pozwalającym wygenerować znaczne przychody składkowe. Ale specyfika prowadzenia działalności przez kopalnie powoduje, że realizacja ubezpieczenia mienia podziemnego powoduje konieczność skorzystania z reasekuracji. Przeprowadzony eksperyment i zebrane informacje wskazują, że oferta na ubezpieczenia kopalni węgla kamiennego w Polsce jest ściśle związana z dostępnym pokryciem reasekuracyjnym. Dlatego ciekawym rozwiązaniem dla właścicieli i zarządzających kopalniami może okazać się włączenie w funkcjonowanie towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych poprzez członkostwo w związku wzajemności członkowskiej. Polskie towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych mają różne zasady przystąpienia do związków wzajemności członkowskiej, ale w każdym przypadku takie rozwiązanie niesie za sobą możliwość zbudowania trwałych rozwiązań w zakresie zarządzania ryzykiem.

Słowa kluczowe

ubezpieczenia, kopalnia, reasekuracja, związek wzajemności członkowskiej, zarządzanie ryzykiem

The analysis accession to the functioning of the Mutual Insurance for the Group mines in Poland (Summary)

Insurance of mine is an attractive challenge for insurance – it can generate significant premium. But the specifics of the activity of mines means that the implementation of the underground property insurance leads us to using of reinsurance contract. The experiment occurred and collected information indicate that the offer insurance of coal mines in Poland is closely linked with the available reinsurance coverage. Therefore, it is an interesting solution for owners and managers of the mines could be activated in the functioning of the mutual insurance company. The Polish mutual insurance companies have different rules of accession to the mutual insurance company, but in any case, such a solution carries the ability to build a sustainable solution in the field of risk management.

Keywords

insurance, mine, reinsurance, mutual insurer, risk management